

Narodni dom, pogled iz Radićeve ulice

Palača grofa Karla Draškovića postaje središte društvenog života prepородitelja

Napisala: Nada Premierl

Foto: MGZ i Ines Novković

U Opatičkoj ulici broj 18 na mjestu crkve Presvetog Trojstva i gospodarskog dvorišta samostana klarisa, koji su od sredine 17. stoljeća do 1782. pripadali Gospama svete Klare, sagradio je grof Karlo Drašković početkom 1839. naočitu palaču. Nakon ukinuća reda klarisa (1782.) crkva više nije služila u sakralne svrhe, a 1820. godine barun Adam Peharnik kupio je crkvu s vrtom, uz obvezu da će na svom gradilištu podignuti zgradu koja će od samostana biti udaljena četiri hvata. Tako je u prvoj polovini 19. stoljeća nastala vjerojatno najmanja zagrebačka uličica, koja nosi ime po najljepšoj dvorani iz ilirskih vremena – Dvoranski prečac.

Gospodska kuća s reprezentativnom klasicističkom altanom izgrađena je na istočnom gradskom bedemu, sa sjeverne strane prati liniju novootvorenog Dvoranskog prečaca, a s južne strane oslanja se na kuću gradskog bilježnika Josipa

Štajdahera, izgrađenu 1824., poznatiju kao Jakčinova kuća jer je ta obitelj u njoj živjela do prije Drugoga svjetskog rata.

Zapadno, ulično pročelje smatralo se glavnim jer je ovjekovječeno na grafici iz 1848. i na igraćim kartama "Dvorane zagrebačke"

Draškovićeva palača u Opatičkoj 18 ima dakle tlocrt u obliku slova U, monumentalno, glavno pročelje s altanom podignuto je na istočnom gradskom bedemu, po čijim se padinama spušta lijepo ureden francuski perivoj sve do Kipne ulice (danas Radićeve). Sjeverno i južno krilo pružaju se do Opatičke ulice, a ispred uvučenog relativno skromno i jednostavno oblikovanog uličnog pročelja na Opatičkoj ulici mali je vrt, zatvoren ogradom od kovanog željeza. Ipak se to zapadno, ulično pročelje, uokvireno nižim juž-

Nezaboravni plesovi u Ilirskoj dvorani

*Ova će kuća biti "bieli dveri",
 biti će žrtvenik pokazujući
 trude, brige, čine, djela,
 vjernost, pouzdanost i
 ljubav prema našoj
 miloj domovini...
 - oduševljeno je
 zapisao Ljudevit
 Vukotinović, 1846.*

Plesni red
 Slavjanskog bala,
 lepeza, 1848.

nim i sjevernim krilom smatralo glavnim, a ovjekovječeno je na grafici iz 1848. i na igraćim kartama "Dvorane zagrebačke".

Djelo graditelja Bartola Felbingera

Ulazeći u palaču, pogled nam osvaja jedan od najljepših klasicističkih ulaznih prostora: zavojito stubište s kaneliranim stupovima i pilastrima s dorskim kapitelima u prizemlju te trijem iznad stubišta također s kaneliranim stupovima, no s korintskim kapitelima na prvom katu. Već sam pristup unutrašnjosti jasno svjedoči o namjeri investitora, grofa Karla Draškovića koji u Zagrebu želi izgraditi palaču kakve se grade u tadašnjoj Europi. Možda je ugledni plemić i donio iz Beča arhitektonski predložak iz nekog časopisa poput "Ideen-Magazina", koji su tada bili u modi.

Vrli povjesničar Zagreba Gjuro Szabo, prvi ravnatelj Muzeja grada Zagreba i konzervator, u tekstu "Lice Zagreba u devetnaestom vijeku" (časopis Kolo, 1927.) spominje, među ostalim gornjogradskim Felbingerovim kućama, i palaču

grofa Karla Draškovića u Opatičkoj 18, a pripisuje mu i susjednu, Jakčinovu kuću (Opatička 16), pa ako je ta atribucija točna, to bi bila jedna od prvih njegovih kuća u Zagrebu.

Uvaženi profesor, povjesničar umjetnosti, bečki student Artur Schneider prvi je, već 1929. u "Hrvatskoj reviji" napisao feljton o Bartolomeju Felbingeru, u kojem je prikazao najvažnija ostvarenja ovoga graditelja. Ocijenio ga je već tada kao "reprezentativnog arhitekta zagrebačkog u prvoj polovici devetnaestog stoljeća" i pripisao mu Dvoranu kao najmonumentalniju građevinu. Bartol Felbinger je rođen u Chebu u Češkoj, 1785., a umro je u Zagrebu, 1871. Šest godina je radio u Beču kao zidarski pomoćnik, a kasnije kao crtač na gradnji dvora u Laxenburgu. Taj boravak omogućio mu je veliko iskustvo i upoznavanje umjetničke situacije u tadašnjoj metropoli. U Zagreb je došao 1809. i ovdje postao zidarski majstor.

Lelja Dobronić u monografiji "Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba" (obj. Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1971.) sa sumnjom preu-

zima atribucije Szabe i Schneidera, potpomognute predajom u drugoj polovini 19. stoljeća, ali palaču u Opatičkoj 18 uz određene ograde ipak pripisuje Felbingeru. Međutim, Felbinger je tu palaču bez sumnje gradio jer je upravo on tužen 1843., kad se srušila altana na istočnom pročelju prema vrtu. No, to ipak ne može potvrditi autorstvo jer nema potpisanog nacrt. Naime, tri nacrti koja se čuvaju u Hrvatskom povijesnom muzeju nisu potpisana, a budući da je na njima prikazana situacija pregradnje za Narodni dom, pretpostavljamo da ih je izradio Aleksandar Brdarić kojeg su ilirci unajmili 1846. da adaptira Draškovićevu palaču za Narodni dom.

Velebnu palaču projektirao je nesumnjivo dobar graditelj, a u prvoj polovini 19. stoljeća najbolji je bio upravo "zidarski majstor" i član zagrebačkog građevinskog ceha Bartolomej Felbinger, najpopularniji graditelj "staroga Zagreba". Mogli bismo i mi danas preuzeti ironične Szabine misli iznesene 1927.: *Ako je itko za Zagreb zaslužio spomen ploču, zaslužio je svakako Bartol Felbinger! Zato je i nema!*

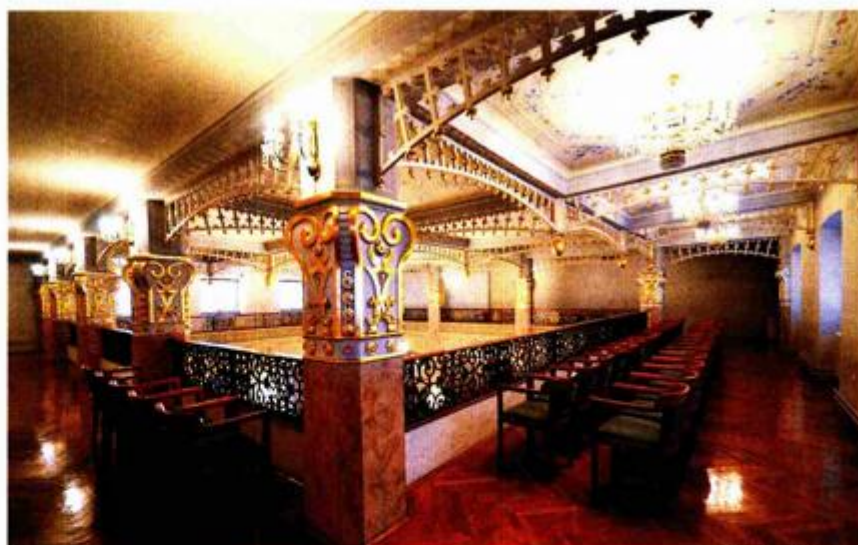
► Adaptacija palače i uređenje Dvorane

Vlasnik i investitor kuće u Opatičkoj 18 bio grof Karlo (Dragutin) Drašković (1807. - 1858.), carski kraljevski komornik i veleposjednik, po nasljednoj liniji posjednik dvorca Veliki Bukovec i Bisag. Živio je u Bukovcu koji je polovinom 18. stoljeća sagradio Josip Kazimir Drašković. Karlo Drašković bio je oženjen Elizabetom Batthiany – Strattman, "duhovitom rodoljubkom, koja se vazda nosila na hrvatsku i djecu uzgajala u hrvatskom duhu, ako i ne bijaše Hrvatica". Imali su petoricu sinova i željeli se nastaniti u Zagrebu, pa je Karlo na ruševinama crkve sv. Trojstva 1839. izgradio palaču u Opatičkoj ulici 18.

Veliki Bukovec je u vrijeme Ilirskog preporoda bio žarište hrvatskoga duha. Karlo Drašković bio je veliki rodoljub i dobrotvor. U Bisagu i Velikom Bukovcu sagradio je pučke škole, zatim župnu crkvu u Bukovcu, a njegova supruga Elizabeta otvorila je djevojačku školu. Često bi u Bukovec svraćao poznati ilirac grof Janko Drašković, stric kojega je Karlo vrlo volio. Upravo je na nagovor svoga strica Janka Draškovića Karlo po povoljnim uvjetima (za 25.000 forinti, a on je na gradnji potrošio 70.000 for.) prodao tek sagrađenu kuću u Opatičkoj broj 18, da se u nju smjesti Narodni dom kao sjedište ilirskih društava.

Preporoditelji su skupljali priloge za adaptaciju doma, pa je na sjednici Čitaonice, 23. listopada 1845., odvjetnik Vjekoslav Frigan obavijestio upravu da je grof Dragutin Drašković spreman prodati svoju kuću za malu cenu od 28 hiljada for. sr., koja ima više od 30 soba u Zagrebu, gdje bi se Narodni Muzeum i s njime Čitaonica, Kasino i Gospodarsko društvo horvatsko-slavonsko nastaniti moglo. Ova kuća, reče, da bi se mogla na akcie kupiti, svaku po 25. for.sr. računajući.

Ljudevit Vukotinović oduševljeno piše u Narodnim novinama, 1846.: *Ova će kuća biti 'bieli dveri, biti će žrtvenik pokazujući trude, brige, čine, djela, vjernost, pouzdanost i ljubav prama našoj miloj domovini.* Među dobrotvorima zapisanima u knjizi "Akcije za narodni dom", koja se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu, zabilježeni su mnogi. Od velikaša izdvajamo grofa Nikolu Auersperga i suprugu Lujzu, kneza Filipa Batthyanya, baruna Ljudevita Bedekovića i suprugu Antoniju, grofove Franju, Janka i Karla Draškovića i groficu Elizabetu, grofa Gju-

Snimila: Ines Novković

**Zagrebački graditelj
 Aleksandar Brdarić
 autor je vелеbne i skladne
 dvorane na prvome katu**

ru Erdödyja, baruna Franju Kulmera, grofove Ladislava i Petra Pejačevića, Žigu Vojkffy, groficu Sidoniju Rubido, biskupa Gjuru Haulika, Josipa Kukovića, patrijarha Josipa Rajačića, i druge.

Kupoprodajni ugovor sklopljen je 27. veljače 1846. Društvo Narodni dom je povjerilo adaptaciju palače zagrebačkom graditelju Aleksandru Brdariću. On je, dakle, autor vелеbne i skladne dvorane na prvom katu, koja se proteže duž čitavo

južno krilo. Dvorana s galerijama i ogradama od kovana željeza s pozlaćenim rozetama na prvom je katu, drveni marmozirani stupovi s pozlaćenim kapitelima nose kasetirani strop podijeljen u devet polja s tada najmodernijom dekoracijom, visećim žirom i artičokama s oslikom u sredini kasete, a ilirski simboli i ogledala zadivljuju svakog posjetitelja svojim izvornim stilom i ljepotom. Ukrasi na Preporodnoj dvorani u duhu su tada najnovijih kretanja europskog klasicizma.

Dvorana je prigodom otvaranja, 8. veljače 1847., izazvala veliko oduševljenje, o čemu nas detaljno izvještava napis u Danici horvatsko-slavonsko-dalmatinskoj, od 13. veljače 1847.: *"U u obziru arhitektoničke savelšenosti i sjajnog urešenja daleko nadvisuje sve ostale zagrebačke dvorane, a mi ih više imamo, koje zasluđuju uprav lepimi nazvane biti. Premda nije odviše velika, ipak zajedno sa svojim prostranimi galerijami može lahko 1000 osobah pri-*

Plesni red za
gospodu

Plesni red s pravničkog plesa

Poziv na ples Gradanske i kaptolske čete

U gradu su vladali veliki interes i znatiželja, svi su željeli doći i vidjeti dvoranu o kojoj se toliko priča. Da ne bi bilo gužve, poslano je samo 800 poziva, a svi su se odazvali, iako je te večeri bila "neugodna mećava, kakve još ove zime imali nismo", kako navodi izvjesitelji u Danici.

Svaki gost dobio je na ulazu plesni red i prigodnu pjesmu koju je napisao Dimitrije Demeter. Na plesnom redu bili su naznačeni, kako doznajemo iz Danice, svi "napjevi naših milih narodnih pesamah". Nažalost, u zbirci plesnih redova Muzeja grada Zagreba nije sačuvan ni jedan plesni red upravo s ovoga plesa. Više od dvadeset parova plesalo je *Horvatsko kolo* koje je za ovu prigodu skladao Vatroslav Lisinski, a onda su slijedili europski plesovi: kvadrila,

Diploma društva Dvorane, 1852.

rodnim bojama", piše u knjizi "Stari Zagreb" Dragutin Hirc.

U dvorani Narodnog doma najaktivniji u organiziranju plesnih večeri bili su pravnici koji su za ples 12. veljače 1848. izradili vrlo elegantan plesni red u obliku. Na osam krila lepeze otisnut s obje strane po jedan ples. Lepeza je okružena ornamentom u zlatotisku, a u sredini se nalazila malenom olovčicom, kako bi se moglo odmah pri ulasku zabilježiti ime plesača. S tog plesa sačuvan je i "Rječnik" u obliku kartona na preklop, na kojem su dobivala gospoda za upis svojih podataka. Sve je bilo unaprijed dogovoreno, kako ne bi došlo do zabune. Nedugo nakon kasnije pisac izvještaja s tog plesnog dana ne nalazi dovoljno pohvaljivih riječi za mlade pravnike koji su "sje-

polka, mazurka i drugi. Plesalo se sve do zore. Dvorana u Narodnom domu doista je dala novi snažan poticaj razvoju društvenosti u tada malom Zagrebu s jedva 16.000 stanovnika.

Prema vijestima iz novina, koje govore o zabavama kakvih u Zagrebu nije bilo četrdesetak godina, stječe se dojam da je burna i sudbonosna 1848. u Zagrebu započela plesom i zabavom. Prvi sjajni ples nakon otvaranja bio je 1. veljače 1848., na koji su "rodoljubive Zagrebkinje došle u narodnom odijelu i izticale se na-"

» dinili sva svoja blagorodna tarsenja, da za potaknutje narodnih čutjenjah bar za jednu noć pretvore dvoranu narodnoga doma u miomirisni perivoj". Zabava je trajala do bijela dana, punih jedanaest sati.

Oduševljeno se piše o balu Gradske i kaptolske čete, koji će se održati u Dvorani narodnog doma, 4. ožujka 1848. Na stranicama tvrdo ukoričene i zlatotiskom ukrašene knjižice koju su dobivale dame otisnute su domoljubne pjesme *Slozi građanah zagrebačkih kaptolske i varoške strane i Poklon kćerim zagrebačkim*. Na kraju knjižice otisnut je Red igranja. Na taj ples prispjelo je mnogo ljudi, čak iz provincije. Sakupilo se 200-tinjak osoba, a iz novina saznajemo kako su se složno zabavljali svi slojevi "bez ikakve razlike sveštenstvo, plemstvo i vojničstvo u krugu naših vriednih građanah".

Politički skupovi i kulturne institucije

U Dvorani su se održavali brojni plesovi i druge priredbe, koji su bili prilika za druženje i promicanje rodoljubnih ideja. U prizemlju Narodnog doma bio je smješten Narodni muzej, osnovan 1846., a u krilima Gospodarsko društvo. U Na-

rodnom domu stanovao je ilirac Stanko Vraz, pjesnik "Djulabija", i preminuo ovdje, 24. svibnja 1851. To potvrđuje spomen-ploča na uličnom krilu zgrade, koju su 1910. postavila Braća hrvatskog zmaja.

U Dvorani su se održavali i politički skupovi. Svakako najznačajnija skupština održana je 25. ožujka 1848., na kojoj je Ivan Kukuljević iznio "Zahtjevanje naroda" u 30 točaka, u kojem se zahtijeva samostalnost Hrvatske u okviru zemalja ugarske krune, priključenje Hrvatskoj Dalmaciji i Vojne krajine. Na toj skupštini je Ljudevit Gaj predložio za bana Josipa Jelačića Bužimskoga, prijedlog je prihvaćen uz "ur-nebesko pljeskanje i odobravanje". No, svakako jedan od najvažnijih prijedloga je bio ukidanje staleških razlika i kmetstva.

Palača je bila sjedište Narodnog muzeuma, Gospodarskog društva horvatsko-slavonskog i drugih važnih kulturnih ustanova, ne samo u vrijeme Ilirskog pokreta, već i kasnije. Palača Narodnog doma bila je tako popularna da je njezina slika unesena i na igraće karte koje je 1847. izradio zagrebački tvorničar Josip Bäck, a dobile su ime "Dvorane zagrebačke karte". Bile su to karte za tarok sa slikama narodnih nošnji i kostimima s praižvedbe prve hr-

vatske opere "Ljubav i zloba", Vatroslava Lisinskoga te vedutama i znamenitim objektima iz Hrvatske, Dalmacije i Vojne krajine. Palača je objavljena u grafici i u "Koledaru za puk za prestupnu godinu 1848."

Palača u Opatičkoj 18 ostala je sjedište kulturnih ustanova ne samo u vrijeme Ilirskog preporoda, nego njezina funkcija traje i danas. Naredbom kr. namjesničkog vijeća bilo je određeno da se 2. travnja 1868. Narodni dom preda Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Nakon što je JAZU potkraj 1880. preselila u svoju novu palaču na Zrinskom trgu, bivši je Narodni dom kupila država. U zgradu je smješten Stol sedmorice, a visokom sudstvu zgrada je služila do kraja Drugoga svjetskoga rata, kad ju je ponovno preuzela Akademija za svoje institucije – Zavod za književnost i teatrologiju.

Godine 1994. Hrvatski restauratorski zavod potpuno je obnovio Dvoranu: rekonstruirana je i vraćena u prvotno stanje po svim konzervatorsko-restauratorskim principima. Danas se u njoj priređuju koncerti, promocije i druga svečana događanja. ●

Spomen-vrpca
s rodoljubnim
stihovima

Ljudevit Gaj, Ivan
Kukuljević i Ambroz
Vranicani predlažu za
bana Josipa Jelačića
Bužimskog,
Narodna dvorana
25. ožujka 1848.

